

'Dàt is de prooi'

Over buitenlandse toeristen als slachtoffers van straatroof in Amsterdam¹

Gert Vogel

'Een toerist is in Amsterdam niet veilig.
Hoe dan ook, ze pakken hem. Dàt is de prooi.'

1. Inleiding

Misschien is bovenstaande uitspraak overdreven. Zij is afkomstig van één van mijn informanten over straatroof in Amsterdam en net als veel andere straatrovers is deze informant soms geneigd de dingen wat sterk uit te drukken.

Hoewel, empirisch onderzoek (De Haan 1993) laat zien dat er in 1991 van de ruim 1,5 miljoen buitenlandse toeristen die Amsterdam bezochten, ongeveer 1400 waren die aangifte deden van straatroof bij de gemeentepolitie van Amsterdam; dat is bijna eenderde van het totaal aantal aangiften van straatroof in dat jaar in Amsterdam. Voor het overgrote deel (85,6%) ging het om mannelijke toeristen met een gemiddelde leeftijd van 29 jaar. De meesten van hen (69,2%) werden in de binnenstad beroofd (De Haan 1993: 106). Hoe moeten deze gegevens begrepen worden?

Van Dijk (1992) heeft op basis van slachtofferstudies enkele theoretische en empirische beschouwingen gewijd aan de risico's die toeristen lopen om slachtoffer te worden van bepaalde vormen van criminaliteit, zoals autodiefstal, inbraak in auto, straatroof, zakkenrollerij, aanranding en geweldpleging. Drie risicofactoren zijn daarbij van belang: 1. Toeristen zijn attractieve slachtoffers, 2. toeristen verblijven meestal continu in de nabijheid van potentiële daders en 3. toeristen zijn zowel in sociaal, mentaal als technisch opzicht relatief slecht beveiligd tegen criminele gebeurtenissen. Het ligt dus nogal voor de hand dat toeristen, en buitenlandse toeristen in het bijzonder, grote risico's lopen. Bovendien, betoogt Van Dijk (1992: 311), zijn stedenvakanties per definitie risicovolle vakanties.

Over het slachtofferschap van toeristen ontstaat regelmatig commotie in de media.² Het betreft een verschijnsel waar veel over geschreven en gesproken wordt, maar waar betrekkelijk weinig onderzoek naar gedaan is. Over de relatie tussen straatroof en toerisme is, afgezien van Loef en Holla (1989) en De Haan (1993), nauwelijks gepubliceerd.

Heeft Van Dijk gelijk met zijn drie belangrijkste risicofactoren voor criminele victimisaties? Komt een en ander overeen met de manier waarop daders over toeristen denken? In het kader van mijn onderzoek naar straatrovers heb ik tal van

aanwijzingen die daarop wijzen. In deze bijdrage doe ik hiervan verslag en laat ik zien dat de drie genoemde risicofactoren niet alleen vanuit een victimologisch perspectief, maar ook vanuit een daderperspectief van belang zijn. Ik beperk me tot buitenlandse toeristen als slachtoffer van één bepaalde vorm van criminaliteit in één afgebakend geografisch gebied: buitenlandse toeristen als slachtoffer van straatroof in de binnenstad van Amsterdam.

Na enkele opmerkingen over straatroof, de dadersteekproef en de methode van onderzoek, besteed ik allereerst aandacht aan specifieke kenmerken van de Amsterdamse binnenstad. Vervolgens ga ik in op het slachtofferschap onder toeristen in Nederland. Daarna verschuif ik de aandacht naar buitenlandse toeristen als slachtoffers van straatroof in de Amsterdamse binnenstad.

In het tweede deel van deze bijdrage schets ik, op basis van gesprekken met daders, de strategieën en ideeën die daders hanteren bij de selectie van buitenlandse toeristen als slachtoffer. Ten slotte vraag ik mij af of buitenlandse toeristen het, vanuit het perspectief van de daders, soms 'verdienen' om slachtoffer te worden van straatroof.

Een soortgelijke driedeling als bij Van Dijk is te herkennen in de 'routine activity approach' (Cohen en Felson 1979), in het Nederlands meestal aangeduid als de gelegenheidstheorie. Deze auteurs stellen dat er voor een criminele gebeurtenis als een straatroof minimaal drie elementen aanwezig moeten zijn: gemotiveerde daders, attractieve doelwitten en de afwezigheid van toezicht of beveiliging. De gelegenheidstheorie houdt zich vooral bezig met de vraag of de omvang van de criminaliteit in tijd en ruimte samenhangt met deze drie elementen. In een latere publicatie onderscheidt Felson (1986) drie criminogene factoren: de hoeveelheid geschikte doelwitten, het niveau van informele en formele bewaking en de aanwezigheid van personen die toezicht uit kunnen oefenen op individuele personen, waarbij gedacht moet worden aan ouders of leerkrachten. In het onderstaande zal duidelijk worden dat we in de Amsterdamse binnenstad te maken hebben met de unieke situatie dat al deze elementen met elkaar samenvallen. De 'routine activity approach' lijkt een geschikt kader waarbinnen het verschijnsel 'buitenlandse toeristen als slachtoffers van straatroof' begrepen kan worden. Ik leg dan ook een rechtstreeks verband tussen de activiteiten van buitenlandse toeristen en hun slachtofferschap. Zoals Cohen en Felson (1979: 605) opmerken kan beroving (van toeristen) worden gezien als een typisch bijproduct van vrijheid en welvaart, zoals die zich manifesteren in de activiteiten van het dagelijkse leven.

2. Straatroof, dadersteekproef en methode

Onder straatroof versta ik gebeurtenissen die variëren van het weggrissen van een tas (het zogenaamde tassentrekken of tassenukken) tot berovingen, gebeurtenissen waarbij een persoon op de openbare weg door onbekenden onder bedreiging

met geweld – of met de feitelijke toepassing ervan – beroofd wordt van zijn of haar geld of bezittingen. Straatroof geldt vanwege de combinatie van diefstal en geweld (door vreemden) als een bedreigend verschijnsel dat leidt tot aanzienlijke angst- en onveiligheidsgevoelens (Lejeune & Alex 1973; Merry 1981; Jonker 1986; Brunt 1993).

Berovingen van particuliere en professionele geld- en waardetransporten, zogenaamde overvallen, worden door straatrovers over het algemeen uitgesloten en blijven daarom buiten beschouwing in dit artikel. In verband met de cijfers die in de volgende paragrafen gepresenteerd worden, is het van belang te weten dat de gemeentepolitie Amsterdam eveneens dit onderscheid tussen straatroof en overvallen maakt (Gemeentepolitie Amsterdam 1991: 4-5).

Het betoog in het tweede gedeelte van deze bijdrage is gebaseerd op materiaal dat is verzameld door middel van individuele gesprekken met 77 daders, die elk tenminste één straatroof hebben gepleegd in Amsterdam gedurende de afgelopen drie jaren. Ik heb met deze straatrovers over tal van onderwerpen gesproken. De nadruk lag op de volgende vragen: Hoe gaan daders te werk vlak voor, tijdens en vlak na een straatroof? En welke ideeën hanteren ze daarbij? De gegevens over toeristen als slachtoffers van straatroof zijn ontleend aan een secundaire analyse van de gevoerde gesprekken. Het bleken vooral de meer ervaren respondenten te zijn – in verschillende gevallen oplopend tot een paar honderd keer straatroof – die zich na verloop van tijd vanwege de substantiële opbrengst op buitenlandse toeristen richtten.³

Wanneer ik in de tekst naar een van mijn respondenten verwijs, vermeld ik daarbij de leeftijd op het moment van het interview en het – door de respondent zelf geschatte – totale aantal gepleegde straatroven; bijvoorbeeld: (17 jr.; 200x). Korte fragmenten uit gesprekken worden alleen gepresenteerd wanneer ze exemplarisch zijn voor algemene patronen.

3. De binnenstad van Amsterdam

Amsterdam is beroemd en berucht vanwege het tolerante klimaat dat er heerst. De stad heeft van oudsher de reputatie gedrag te tolereren dat in veel andere steden als problematisch beschouwd wordt. Deze tolerantie biedt hedentendage ruimte aan een grote mate van 'subcultureel toerisme' (Hannerz 1993). Jansen (1989) signaleert in zijn 'geografie van hasjiesj en marihuana' dat veel bezoekers van de coffeeshops in de Amsterdamse binnenstad jonge buitenlandse toeristen zijn die – afgezien van de namen van enkele bekende coffeeshops – verder nauwelijks iets van de stad afweten.

Jaarlijks ontvangt Amsterdam ruim 1,5 miljoen buitenlandse toeristen. De overgrote meerderheid van deze toeristen beperkt zich tijdens het verblijf in Amsterdam tot de binnenstad, het gebied binnen de grachtengordel. Ze blijven in de

binnenstad om te winkelen, een rondvaart te maken en een bezoek te brengen aan de musea, de coffeeshops, het Nationaal Monument op de Dam en de rosse buurt.

De Amsterdamse binnenstad valt grofweg samen met politiedistrict 2, één van de acht politiedistricten waarin Amsterdam is verdeeld. In dit district zijn de bureaus Warmoesstraat, Nieuwezijds Voorburgwal en Nieuwmarkt gesitueerd. Het gebied beslaat de binnenstad vanaf het IJ, aan de achterkant van het Centraal Station, tot aan het Muntplein. En van Oudeschans tot Singel. Ongeveer twintig procent van alle in Amsterdam geregistreerde criminaliteit vindt plaats in dit politiedistrict, dat slechts 1,1 procent van de totale oppervlakte van de stad beslaat. Van alle gevallen van straatroof die aangegeven worden bij de politie, vond in 1989 en 1990 ongeveer 44 procent plaats in dit tweede district. In 1991 daalden de aangiften tot 34,7 procent en in 1992 was er sprake van een verdere daling tot 29,2 procent van het totaal aantal aangiften van straatroof bij de gemeentepolitie Amsterdam (zie tabel 1).

In het totaal aantal aangiften van straatroof bij de gemeentepolitie Amsterdam was er in 1990 en 1991 een afname te constateren ten opzichte van 1989. In 1992 steeg het aantal aangiften en in 1993 zou er, volgens een woordvoerder van de gemeentepolitie Amsterdam, sprake zijn van een daling van maar liefst 17 procent ten opzichte van 1992 (*Het Parool*, 21 maart 1994).

Tabel 1: Aangiften van straatroof in de verschillende Amsterdamse politiedistricten in de jaren 1989, 1990, 1991 en 1992 in percentages, plus de totalen in absolute getallen

district	1989	1990	1991	1992
D1	2,1	2,1	1,5	1,9
D2	43,7	43,4	34,7	29,2
D3	12,6	12,7	13,7	15,4
D4	6,9	6,0	9,3	4,3
D5	5,1	3,5	4,6	4,1
D6	6,5	6,2	6,6	7,2
D7	18,7	20,5	22,7	31,5
D8	4,7	5,5	6,9	6,4
totaal	5375	4535	4381	4734

Bron: Bureau Organisatie/Misdaadanalyse Amsterdam.

De binnenstad van Amsterdam wordt niet alleen bezocht door grote aantallen buitenlandse toeristen, maar speelt ook een belangrijke rol in de dagelijkse activiteiten van de potentiële daders, die – op een paar uitzonderingen na – in andere delen van Amsterdam wonen of geen vaste woon- of verblijfplaats hebben. De binnenstad fungeert voor hen als 'hangout' en kent belangrijke ontmoetingsplaatsen:

pleinen, bruggen, metrostations, coffeeshops, gokpaleizen en de hal van het Centraal Station.

Het gebied heeft een gecompliceerde, kleinschalige topografie met talloze straatjes, stegen en gangen. Straatrovers zijn doorgaans goed op de hoogte van deze plattegrond, wat de effectiviteit van hun optreden bevordert en de pakkans verkleint. Hannerz (1993: 166) wijst op het belang van deze situatie in de binnenstad: 'Dense, unpredictable, unsurveillable, uncontrollable, it allows some activities to go unseen, or at least allows the excuse that they are not seen, whenever one prefers not to see' (Hannerz 1993: 166).

4. Slachtoffers

Een onderzoek onder toeristen (Oomens & Van Wijngaarden 1992) laat zien dat 9 procent (N = 996) tijdens vakantie in Nederland het slachtoffer was geworden van een misdrijf. Ze werden gekenmerkt door een betrekkelijk lage leeftijd: meer dan tweederde was jonger dan 30 jaar. Het percentage mannen dat slachtoffer werd was hoger dan het percentage vrouwen: 12 procent tegen 5 procent. Bovendien verschilden de slachtofferkansen voor toeristen met verschillende nationaliteiten. Voor de Britten was de kans het hoogst: 17 procent. Voor toeristen uit eigen land was dit percentage slechts 3. Om de variatie in slachtofferpercentages tussen de verschillende nationaliteiten te verklaren, zochten de onderzoekers naar combinaties van kenmerken onder de slachtoffers. Uit hun analyse bleek dat ongehuwde mannelijke toeristen die met vrienden op vakantie waren én een bezoek aan Amsterdam hadden gebracht, relatief vaak het slachtoffer waren van een misdrijf. Vervolgens is gekeken hoe dit type toerist, het 'risicotype', gespreid was over de verschillende nationaliteiten. Britse toeristen bestonden voor 27 procent uit ongehuwde mannen die met vrienden op vakantie waren en bovendien een bezoek brachten aan Amsterdam. Bij de Nederlandse toeristen kwam het 'risicotype' nauwelijks voor (zie tabel 2). Het ligt dus blijkbaar niet aan de nationaliteit, maar aan het soort toerist en aan de specifieke omstandigheden waaronder hij Amsterdam bezoekt.

Tabel 2: Slachtofferkans en 'risicotype' per nationaliteit

nationaliteit	kans	'risicotype'
Nederlanders	3%	2%
Duitsers	4%	7%
Amerikanen	11%	21%
Italianen	12%	25%
Britten	17%	27%

Bron: Oomens en Van Wijngaarden 1992: 51-52.

Het merendeel van deze misdrijven bleek te hebben plaatsgevonden in Amsterdam (zie tabel 3), waaruit echter niet kan worden geconcludeerd dat de kans om slachtoffer te worden in Amsterdam groter is dan elders, omdat Amsterdam ook relatief veel bezoekers trekt (Oomen & Van Wijngaarden 1992: 53).

Tabel 3: Overzicht van de locatie van de misdrijven (n = 89)

locatie van misdrijf	percentage
Amsterdam	66%
andere grote stad	18%
elders	10%
onbekend	6%

Bron: Oomens & Van Wijngaarden 1992: 53.

Een analyse van 1428 aangiften van straatroof in Amsterdam gedurende de eerste zes maanden van 1990 (Straatroof 1990) biedt de mogelijkheid een gedifferentieerder beeld van de variatie in straatroof te krijgen.

Zowel de omvang als het soort straatroof (tassentrekken of berovingen) varieert. Ook de slachtoffer- en de dadercategorie blijken te variëren. Als we enkele uitersten (de binnenstad, Zuidoost en Noord) uit de analyse van 1990 onder de loep nemen (zie tabel 4), blijkt dat 66,5 procent van de slachtoffers in de binnenstad van Amsterdam (District 2) buitenlandse toeristen waren. In Amsterdam-Zuidoost (District 7) was dat 0,4 procent en in Noord (District 1) 3 procent. In de binnenstad was 3 procent van de slachtoffers ouder dan 60 jaar, in Zuidoost 16 procent en in Noord 41 procent. In de binnenstad was 85 procent van de slachtoffers mannen, in Zuidoost 49 procent en in Noord 37 procent (Straatroof 1990: 71). In de binnenstad werd 86 procent van de daders door de slachtoffers ouder dan 20 jaar geschat, in Zuidoost 60 procent en in Noord 18 procent (Straatroof 1990: 73).

Tabel 4: Variatie in de analyse van 1990 in percentages

	Binnenstad D2	Zuid-Oost D7	Noord D1
<i>slachtoffers:</i>			
buitenlandse toeristen	66,5	0,4	3,0
ouder dan 60 jaar	3,0	16,4	41,0
mannen	84,5	49,0	37,0
<i>daders:</i>			
ouder dan 20 jaar	86,0	60,0	18,0

Bron: Straatroof 1990: 71-73.

Als we ons alleen op de binnenstad richten: 66,5 procent van de slachtoffers waren buitenlandse toeristen, 3 procent van de slachtoffers was ouder dan 60 jaar, 85 procent van de slachtoffers waren mannen en 86 procent van de daders werden door de slachtoffers ouder dan 20 jaar geschat.

Deze gegevens komen sterk overeen met de resultaten van een eerder uitgevoerde statistische analyse van de jaarcijfers 1988 van politiedistrict 2 (Loef & Holla 1989). In beide analyses zijn de daders bijna altijd mannelijk en boven de 20 jaar, is ruim tweederde van de slachtoffers buitenlandse toerist en is ongeveer driekwart van de slachtoffers jonger dan 40 jaar. De sterke samenhang tussen slachtoffer-schap, leeftijd en geslacht (het eerdergenoemde 'risicotype') is volgens Loef en Holla te verklaren uit het specifieke karakter van de oude binnenstad als uitgaans-gebied. 'Vrouwen zullen zich hier immers niet vaak zonder gezelschap op straat bevinden en jongeren prefereren het Leidseplein' (Loef & Holla 1989: 94).

Wat is er nu zo bijzonder aan buitenlandse toeristen ten opzichte van 'gewone' slachtoffers? Welke ideeën hebben daders daarover? Welke strategieën passen daders toe bij de selectie van buitenlandse toeristen als slachtoffer? Is in die selectie het 'risicotype' te herkennen? En 'verdienen' buitenlandse toeristen het in de ogen van de daders om het slachtoffer van een beroving te worden? Om die vragen te beantwoorden, zal ik in de volgende twee paragrafen enkele daders zelf aan het woord laten.

5. Daders

Buitenlandse toeristen zijn inderdaad attractieve slachtoffers in de ogen van de daders. Een van mijn respondenten (23 jr.; 400x) somt de specifieke voordelen op in verband met de selectie van buitenlandse toeristen:

'Die hebben geld, dat moet wel en je ziet ze nooit meer terug. Het is altijd raak en de kans om gepakt te worden is klein. Een toerist weet niet waar het politiebureau is, wat hij moet doen. Hij kent de buurt niet.'

Deze respondent kende de Damstraat en omgeving op z'n duimpje. Gedurende de afgelopen zes jaar was dit gebied zijn 'hangout'. In 1987 sloot hij zich aan bij een groepje Joegoslavische balletje-balletje spelers in de Damstraat. Binnen korte tijd kende hij alle politiefunctionarissen en begon hij als 'uitkijk' te werken. Na verloop van tijd begon hij voor zichzelf en liet hij anderen als uitkijk werken. Nadat hij, naar zijn zeggen, verschillende boetes van elk f 1000,- betaald had, stopte hij met balletje-balletje en begon zich toe te leggen op het beroven van toeristen.

Hij en zijn (wisselende) partner gebruikten altijd dezelfde tactiek om een slachtoffer te selecteren. Ze maakten contact door naar de tijd te vragen. Werd er in een buitenlandse taal gereageerd, dan stond de keuze vast, en gingen ze onmiddellijk of na enige tijd tot roef over.

De respondent beweerde dat hij en zijn partner(s) hun slachtoffers nooit paspoorten, identiteitsbewijzen, cheques of creditcards afhandig maakten. Ze gingen ervan uit dat de politie om die reden weinig aandacht aan de zaak zou besteden en bovendien namen ze aan dat het slachtoffer op deze manier binnen de kortste keren het land weer uit zou zijn. Bovendien beschouwden ze cheques, creditcards en identiteitspapieren als te riskant, omdat ze om die te verkopen weer contacten nodig hadden, wat weer de kans vergrootte dat ze door de politie gepakt zouden worden.

Andere respondenten, die zich ook richtten op buitenlandse toeristen in de binnenstad, gebruikten soortgelijke tactieken: de weg vragen, een vuurtje vragen, of wat wisselgeld vragen. Alleen waren de meesten van hen niet zo genereus om de slachtoffers hun papieren, cheques of creditcards te laten houden.

Terwijl de hierboven genoemde respondenten zich richtten op buitenlandse toeristen in het algemeen, ging de selectie van slachtoffers door sommige andere anders een stap verder. Eén van de respondenten (24 jr.; 500x), bijvoorbeeld, die vaak twee of drie straatroven op één dag pleegde, selecteerde zijn slachtoffers onder een speciale categorie buitenlandse toeristen, de zogenaamde 'drugstoeristen'. Vaak jonge buitenlandse rugzaktoeristen die aangetrokken worden door de betrekkelijk gemakkelijke manier waarop in de binnenstad marihuana, hasjiesj, cocaïne en heroïne verkregen kunnen worden. Het is vooral deze categorie slachtoffers, die voldoen aan de kenmerken van het 'risicotype' (Oomens & Van Wijngaarden 1992: 52), die de betrekkelijk lage leeftijd van een groot deel van de slachtoffers begrijpelijk maakt.

Bovengenoemde respondent opereerde altijd alleen, omdat hij bang was door een mededader verraden te worden aan de politie. Als hij zag of hoorde dat er drugs verkocht werden aan een buitenlandse toerist, volgde hij vaak de koper en zei dan:

'Ik heb gezien dat je net drugs hebt gekocht. Je moet me geld geven anders maak ik moeilijkheden met je en roep ik de politie erbij.'

Een andere benadering was wat wit zand of waspoeder op een stuk papier doen, tegen een buitenlandse drugstoerist oplopen, alles op de grond laten vallen en roepen:

'Hé, kijk eens wat je gedaan hebt, al m'n dope is nu verdwenen. Je bent me geld schuldig. Geef me 200 gulden, anders sla ik je in elkaar.'

Deze tactieken waren effectief. Mijn respondent verzekerde me dat zijn slachtoffers over het algemeen stonden te trillen op hun benen en grif betaalden.

Soms – hij was zelf een kleine straatdealer – creëerde deze respondent een vriendschappelijke sfeer tussen hem en een potentieel slachtoffer. Eerst verkocht hij dan een kleine hoeveelheid drugs, één of twee gram. Als het slachtoffer meer wilde kopen, verzekerde hij zich ervan dat de potentiële koper voldoende geld bij

zich had, nam hem mee naar een stille plek waar de deal plaats zou vinden en be-roofde hem van z'n geld.

Andere respondenten vertelden naïeve rugzaktoeristen die graag wat weed of hasj wilden kopen, dat ze eerst moesten laten zien dat ze geld bij zich hadden en hoeveel. Op zo'n moment gristen de daders dan het geld weg en verdwenen in het stegengebied. Of deze respondenten knoopten eerst een kortstondige vriendschap-pelijke relatie aan met deze zogenaamde 'subculturele toeristen', rookten een jointje met ze in een coffeeshop, zagen dat ze flink wat geld bij zich hadden, en volgden ze als ze de coffeeshop verlieten om ze daarna te beroven.

Of een straatrover het allemaal zelf bedenkt, of van vrienden leert, het lijkt allemaal neer te komen op de eerder geformuleerde wijsheid (Chesney-Lind & Lind 1986: 178-179; Loef & Holla 1989: 94) dat buitenlandse toeristen duidelijk een aantal specifieke kenmerken bezitten die een verklaring geven voor hun kwetsbaarheid. Het zijn attractieve doelwitten omdat ze verondersteld worden substantiële geldbedragen op zak te hebben. Buitenlandse toeristen begeven zich vaak in situaties die de kans op slachtofferschap vergroot. Ze bezoeken gelegenheden die ze thuis misschien zouden vermijden. Buitenlandse toeristen zijn tijdelijke bezoekers van gemeenschappen waarmee ze niet vertrouwd zijn. In het geval van straat-roof zijn buitenlandse slachtoffers over het algemeen volkomen gedesorienteerd nadat er een beroving heeft plaatsgevonden. Ze weten niet waar het dichtstbijzijnde politiebureau is, wat de kansen voor de dader vergroot om goed weg te komen. Straatrovers die zich richten op de beroving van toeristen, rekenen op dit gebrek aan oriëntatievermogen. En, ten slotte, anticiperen ervaren en gemotiveerde straatrovers vaak op het feit dat het slachtoffer binnen korte tijd het land uit zal zijn.

6. Gerechtvaardigde slachtoffers?

Men kan zich afvragen of buitenlandse toeristen die Amsterdam bezoeken zichtbare of denkbeeldige kenmerken hebben die gevoelens van kwaadheid, vijandigheid of frustratie oproepen bij straatrovers. En als dat het geval is, of die kenmerken door de daders als een rechtvaardiging voor hun activiteiten gebruikt worden om daarmee in zekere zin hun geweten te neutraliseren (Sykes & Matza 1957). Door bepaalde categorieën slachtoffers in of uit te sluiten, komt er volgens Lejeune (1977: 135-136) een rechtvaardigingsproces op gang dat een bepaald type slachtoffer meer of minder emotioneel acceptabel maakt als slachtoffer. Verdienen toeristen het in de ogen van de daders om slachtoffer te worden van straatroof?

Chesney-Lind en Lind (1986: 182) hebben op basis van onderzoek in Hawaii gewezen op situaties waar toeristen inderdaad konden worden omschreven als quasi-gerechtvaardigde slachtoffers van criminele activiteiten. In dat soort situaties lijken de spanningen die het resultaat zijn van de overontwikkeling van de toe-

ristenindustrie gekanaliseerd te worden naar de toeristen zelf en de individuele toerist loopt zo het risico slachtoffer te worden van acties die woede, frustratie en wraakgevoelens uitdrukken tegen de toeristenindustrie in z'n algemeenheid. Dit lijkt niet het geval te zijn in Amsterdam.

Geén van de respondenten die buitenlandse toeristen als slachtoffers selecteerden, gaf uitdrukking van enige gevoelens van wraak, woede of frustratie tegen de toeristenindustrie als geheel, noch tegen toeristen als individuen. De selectie van toeristen lijkt hoofdzakelijk vanuit pragmatisch oogpunt plaats te vinden. De rede-natie daarbij, zoals verwoord door één van mijn respondenten (27 jaar; 100x), is over het algemeen als volgt:

'Als een toerist op vakantie gaat moet hij geld hebben om zich te vermaken. Als ik die pak heb ik zeker 1800 tot 3000 gulden.'

Deze respondent richtte zich op grond van zijn ervaringen op Chinese en Japanse toeristen. Als ze in een groep liepen, nam hij altijd de achterste:

'Ik zorgde meteen dat hij niet kon gaan schreeuwen. Ik sloeg mijn arm om hem heen. Ik omhelsde hem en met m'n andere hand zette ik een vinger in zijn zij, net alsof ik een pistool had. En dan zei ik: "Give me your money, quick, no bullshit"'. In het begin nam ik ook Amerikaanse toeristen en Duitsers en zo, maar na een tijdje wist ik: die Chinezen en Japanners hebben veel meer geld.'

Behalve de lucratieve opbrengst van een beroving van toeristen speelt in dit soort gevallen ook weer de minimalisering van het risico om gepakt te worden door de politie een belangrijke rol:

'Iemand die hier in Nederland woont, die loopt regelrecht naar het politiebureau.'

Brunt (1989) heeft erop gewezen dat het publiek domein een domein is vol ongerijmdheden, waar individuele stedelingen steeds opnieuw geconfronteerd worden met de raadselachtigheden van andermans drijfveren en motieven. Stedelingen moeten voornamelijk afgaan op oppervlakkige indrukken en zijn zelden in staat die indrukken te toetsen: 'Ze moeten maar afwachten of hun medestadsbewoners werkelijk zijn wat ze voorwenden te zijn en intussen vertrouwen op hun eigen oordeel' (Brunt 1989: 40). Voor buitenlandse toeristen die zich bevinden in de binnenstad van Amsterdam lijkt dat extra het geval te zijn. Buitenlandse toeristen zijn identificeerbare en attractieve potentiële slachtoffers vanuit het perspectief van gemotiveerde en ervaren straatrovers. Deze selectie van buitenlandse toeristen door straatrovers lijkt niet gemotiveerd te zijn door wraakgevoelens, woede of frustratie tegen de toeristenindustrie in zijn algemeenheid of tegen de individuele toerist. Integendeel, enigszins ervaren en gemotiveerde straatrovers zijn gek op toeristen.

7. Conclusie

Als we de gelegenheidsstructuur van de Amsterdamse binnenstad in ogenschouw nemen (de aanwezigheid van potentiële daders die hun 'hangouts' hebben in de binnenstad en bekend zijn met de fysieke layout van dit gebied, een overvloed aan ontsnappingsroutes, weinig controle, en grote aantallen buitenlandse toeristen die duidelijk een aantal specifieke kenmerken hebben die hun kwetsbaarheid verklaren), dan zijn de cijfers die in de vorige paragrafen gepresenteerd werden begrijpelijker geworden. Zowel de aanwezigheid van potentiële daders in de binnenstad op het moment dat ze geld of waardevolle spullen nodig hebben, als de aanwezigheid van buitenlandse toeristen in de binnenstad – of het nou met camera's behangen 50+ toeristen zijn of jonge 'subculturele' rugzaktoeristen – moet begrepen worden in de context van hun dagelijkse activiteiten. Niet alleen vanuit een victimologisch perspectief, maar ook vanuit een daderperspectief scoren buitenlandse toeristen inderdaad hoog op de drie belangrijkste risicofactoren die Van Dijk (1992) onderscheidt.

Noten

1. Met dank aan Frank Bovenkerk, Lodewijk Brunt en Dieteke van der Ree voor commentaar en suggesties bij een eerdere versie van deze bijdrage.

2. In het voorjaar van 1992 gaat er het gerucht dat de Amerikaanse ambassade het advies heeft gegeven niet meer naar Amsterdam te reizen vanwege de onveiligheid van Amerikaanse toeristen in de hoofdstad. Het advies zou een gevolg zijn van een toenemend aantal berovingen van toeristen uit de VS in de omgeving van het Centraal Station. In een brief aan het dagblad *Het Parool* ontkent de ambassade in alle toonaarden een dergelijk advies gegeven te hebben en schrijft ze dat 'het ministerie van Buitenlandse Zaken, het VS-consulaat in Amsterdam, noch de VS-ambassade in Den Haag een waarschuwing meegeven aan Amerikaanse toeristen die Amsterdam willen bezoeken' (*Het Parool*, 31 maart 1992). In het najaar van 1993 verschijnen de resultaten van een onderzoek, uitgevoerd in opdracht van de VVV en het ministerie van Economische Zaken, waaruit blijkt dat Amsterdam op de ranglijst van toeristische bestemmingen van de vierde naar de zevende plaats geduikeld is. Vooral mensen die er nooit geweest zijn, denken dat het een onveilige stad is, zo blijkt uit het onderzoek (*Het Parool*, 23 november 1993).

3. Afgaande op hun eigen schattingen hebben 35 van de 77 respondenten een tot drie keer straatroof gepleegd, 30 respondenten vier tot zestig keer, en de overige 12 vaker dan zestig keer, in verschillende gevallen oplopend tot een paar honderd keer. Alle daders die zich richten op buitenlandse toeristen behoren tot de laatste twee categorieën.

Drie explorerende gesprekken werden gehouden met respondenten die verkregen waren door bemiddeling van een onderzoeker. Met de vijf daaropvolgende respondenten werd contact gelegd via bemiddeling van straathoekwerkers en anderen die contact hadden met jongens die de afgelopen jaren straatroof hadden gepleegd. De rest van de gesprekken is gehouden in vier gesloten inrichtingen, twee voor minderjarigen en twee voor volwassenen. In een van de inrichtingen voor minderjarigen participeerde ik één dag per week in het dagprogramma en onderhoud ik informele contacten met respondenten. In alle gevallen heb ik

mijzelf voorgesteld als medewerker van de Universiteit van Amsterdam, bezig met een studie naar straatroof. Alle respondenten deden vrijwillig mee aan de gesprekken, nadat ze verzekerd waren van anonimiteit en vertrouwelijkheid. Afhankelijk van het aantal straatrovers dat ze gepleegd hadden, hun vaardigheid om een en ander weer in hun herinnering op te roepen en onder woorden te brengen, en hun bereidheid om mee te werken, duurden de gesprekken tussen de één en drie uur. Met sommige respondenten werden twee of drie gesprekken gevoerd. De gesprekken vonden plaats in de periode 1991-1993 en de respondenten varieerden in leeftijd op het moment dat het gesprek gehouden werd van 12 tot 37 jaar (modaal: 16 jaar).

Literatuur

- Brunt, L. (1989), *De magie van de stad*. Boom, Meppel/Amsterdam.
- Brunt, L. (1993), *Coping with Urban Danger*. Amsterdam Working Papers in Sociology, 93/1. Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Chesney-Lind, M., & I.Y. Lind (1986), Visitors as victims. Crimes against tourists in Hawaii. *Annals of Tourism Research* 13, 167-191.
- Cohen, L.E., & M. Felson (1979), Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review* 44, 588-608.
- Dijk, J.J.M. van (1992), Over de risico's van het reizen; met een eerste proeve van een criminologische reisgids. In: Moerland e.a. (red.), *De menselijke maat, opstellen ter gelegenheid van het afscheid van prof. dr. G.P. Hoefnagels van de Erasmus Universiteit Rotterdam*. Gouda Quint, Arnhem.
- Felson, M. (1986), Linking Criminal Choices, Routine Activities, Informal Control and Criminal Outcomes. In: Cornish & Clarke (red.), *The Reasoning Criminal; Rational Choice Perspectives on Offending*, p. 119-128. Springer-Verlag, New York.
- Gemeentepolitie van Amsterdam (1991), *Criminaliteitscijfers overval en straatroof in 1990*. Bureau Organisatie, Bureau Misdaadanalyse en Bureau Kabinet, Amsterdam.
- Haan, W. de (1993), *Beroving van voorbijgangers; rapport van een onderzoek naar straatroof in 1991 in Amsterdam en Utrecht*. Ministerie van Binnenlandse Zaken, Den Haag.
- Hannerz, U. (1993), Cities as windows on the world. In: Deben, Heinemeijer & Van der Vaart (red.), *Understanding Amsterdam*. Het Spinhuis, Amsterdam.
- Jansen, A.C.M. (1989), *Cannabis in Amsterdam; een geografie van hashish en marihuana*. Coutinho, Muiderberg.
- Jonker, J. (1986), *Victims of Violence*. Fontana, Londen.
- Lejeune, R., & N. Alex (1973), On Being Mugged: The Event and its Aftermath. *Urban Life and Culture* 2 (3), 259-287.
- Lejeune, R. (1977), The Management of a Mugging. *Urban Life* 6 (2), 123-148.
- Loef, C.J., & P.J.H.M. Holla (1989), Straatroof in Amsterdam. *Justitiële Verkenningen* 15 (8), 92-101.
- Merry, S.E. (1981), *Urban Danger: Life in a Neighborhood of Strangers*. Temple University Press, Philadelphia.
- Oomens, H., & J. van Wijngaarden (1992), *Toerisme en onveiligheid*. Gouda Quint BV, Arnhem.
- Parool, Het (1992), *Amerikaanse ambassade ontkent reisadvies toerist*. 31 maart 1992.
- Parool, Het (1993), *Vechten voor de gunst van Amsterdam*. 23 november 1993.
- Parool, Het (1994), *Daling van misdaadcijfers in hoofdstad*. 21 maart 1994.

- Straatroof (1990), *Straatroof; kriminaliteitsbeeldanalyse eerste halfjaar*. Buro misdaadanalyse, Amsterdam.
- Sykes, G.M., & D. Matza (1957), Techniques of neutralization: a theory of delinquency. *American Sociological Review* 22 (6), 664-670.